

Halász Gábor: A tandíj eltörléséről

A szerző (az Országos Közoktatási Intézet igazgatója) a 2005-ben a Bokros-csomag keretében bevezetett tandíj 1998-as, kormányváltást követő eltörlése apropóján írt elemzést a HVG-be.

A tandíj eltörléséről - 1998

A tandíj kérdése volt talán az egyetlen olyan oktatásügyi téma, amely a választások során a közfigyelem előterébe került, és amellyel kapcsolatban a pártok között markáns véleménykülönbség alakult ki. Ez arra utal, hogy Magyarországon nem vált még visszafordíthatatlanná az a folyamat, amelyek célja az, hogy az oktatás is olyan szolgáltatássá váljék, amelybe az egyéneknek és a társadalomnak érdemes befektetnie, és ahol e befektetések haszna hosszú távon is kalkulálható. Miközben például a nyugdíjrendszer reformja meg tudta az embereket győzni arról, hogy az egyéni megtakarítási stratégiára épülő megoldások jobbak, mint a közös kalapba történő befizetés, itt ezt a váltást nem sikerült elérni. Azt ma már senki nem követeli, hogy térjünk vissza a korábbi nyugdíjrendszerhez, melyben az ország állapotától és az adott kor társadalmi preferenciától függően részesülhetünk a közös kalapból, esetleg minden befizetést elveszítve, ha a nyugdíjkort nem érjük meg. Az oktatás területén azonban ez a fajta gondolkodásmód nem tud gyökeret eresztetni. Nem sikerül átlépni azt a mentális korlátot, amely az ingyenességhez köt minket, noha a tandíj fenntartása mellett érvek sokasága áll, míg az eltörlése mellett, túl azon, hogy sokan vágnak erre, szinte semmi nem szól.

A tandíj valójában csak egyetlen eleme annak a reformnak, amelynek a célja az, hogy a felsőoktatás, az emberek tömegei által elérhető, nyitott rendszerré váljon, amelybe értelmes kalkulációk alapján akár többször is érdemes belépni és amelyben a tudással rendelkezőknek mindig érdemes új programokat hirdetniük vagy az erőforrásokkal rendelkezőknek érdemes befektetniük. Figyelemre méltó, hogy a tandíj eltörlését szorgalmazók szinte soha nem gondolkodnak a felsőoktatás jövőjéről. Gondolkodásukban nem jelenik meg az oktatás világának az a drámai átalakulása, amely - ha a mai intézményi keretek között valósul meg - az egészségügyhöz hasonlóan kezelhetetlen költségrobbanásához vagy a szolgáltatások minőségi leépüléséhez vezethet.

A felsőoktatás egyik legfontosabb jellemzője ma világszerte az expanzió. Ez nem csak azt jelenti, hogy a ma létező intézményekbe egyre többen lépnek be, hanem azt is, hogy új oktatási formák jönnek létre. Olyan formák, amelyek akár a már dolgozók igényeit is szolgálják és amelyek a modern információs és távközlési technikák segítségével elérhetnek akár olyanokat is, akik térben távol vannak. Ezek a formák lebontják a felsőoktatás és a gazdaság között ma meglévő választóvonalakat és egyre közvetlenebb hatást gyakorolhatnak a gazdaság versenyképességére is. Mindez az oktatásról alkotott mai felfogásunk keretei között nem kezelhető. Az ezzel együtt járó finanszírozási robbanás vagy minőségcsökkenés csak akkor kerülhető el, ha az oktatás világában is az egyéni költségek és a haszon mérlegelésén alapuló önszabályozó struktúrák alakulnak ki.

A költségek és a haszon folyamatos kalkulációját megengedő önszabályozó struktúrák kialakításának az elkerülhetetlensége mellett nagyon sok érv szól. Csupán egyetlen egyet hadd említsek még ezek közül: azt, amely az oktatás globalizálódásához és a nemzetközi versenybe való kikerülhetetlen bekapcsolódásához kapcsolódik. A magyar felsőoktatásban is egyre nő a valószínűsége annak, hogy más országból érkező hallgatók jelennek meg, akiknek nem biztos, hogy mindazokat a kedvezményeket meg akarjuk adni, mint saját gyermekeinknek. Hozzáteszem ehhez, hogy az Európai Unió tagjaként eleve tiltott lesz a számunkra az, hogy a más tagországból jövőktől pénzt kérjünk azért, amit saját polgárainknak ingyen adunk. Ez még inkább elgondolkodtató, ha arra gondolunk, hogy az új távközlési és távoktatási formáknak köszönhetően alig néhány év múlva úgy is lehet valaki egy-egy intézmény hallgatója, hogy akár

oda sem utazik. Vajon ki tudja ma megmondani, hogy mindez milyen költségekkel járhat? Vagy ki lesz az, aki e költségeket egy ennyire gyorsan átalakuló rendszerben az állami szabályozás eszközeivel ellenőrizni tudja?

Sajnos Magyarországon a tandíj bevezetése nem egy olyan átfogó reform keretében történt meg, amely mindezekre a kihívásokra kereste a választ, hanem egy rövid távú költségvetési egyensúlyi politika kényszerintézkedéseként, amit a gazdasági helyzet stabilizálódásával most vissza lehet vonni. Ezt az intézkedést nem kísérték olyan alapos és hosszú távú kalkulációk és elemzések, mint a nyugdíjreform vagy az egészségügyi reformot bevezetését. A tandíj bevezetésével eredetileg együtt tervezett egyéb intézkedések sorra elmaradtak vagy felemás módon valósultak meg. Mindez azonban nem indokolja azt, hogy akkor most ezt a nehezen kiizzadott reformelemet is megszüntessük.

Azok a célok, amelyek miatt ma a tandíjat meg akarják szüntetni, más módokon hatékonyabban elérhetők. Az esélyegyenlőséget jobban szolgálja az, ha a szegényebb hallgatókat támogatjuk, mint az, ha az ingyenességet a módosabbakra is kiterjesztjük. A hosszú távú életstratégiában gondolkodásra és mondjuk előtakarékoskodásra nem képes társadalmi csoportokat nem az segíti az, ha ezt az erre képesektől sem várjuk el. Azt a pénzt, ami az ingyenség visszaállításához szükséges, az állami tandíjhitel-garancia megteremtésére is lehetne fordítani. Olyan garanciára, amely valóban csökkenti az egyéni kockázatot, vagyis lehetővé teszi, hogy az egyénnek ne kelljen visszafizetnie a hitelt, ha később nem jut olyan életkeresethez, ami ezt lehetővé teszi. A rosszabb életkeresettel kecsegtető egészségügyi vagy oktatásügyi szakmák gyengébb hitelképességén is jobban segít ezek speciális támogatása, mint az, ha a jobb életperspektívát nyújtó közgazdasági és jogi területen is ingyenessé tesszük az oktatást.

A tandíj bevezetésével és elfogadásával a magyar társadalom óriási lélektani lépést tett afelé, hogy lemondjon az oktatás ingyességéről és elfogadja azt, hogy ez is olyan érték, amihez költségek vállalása árán lehet hozzájutni, és amelynek a jövőbeni hasznával kalkulálva hosszú távú életstratégiákat lehet tervezni. Ezt nagyon nagy hiba lenne lerombolni. Ehelyett abban érdemes gondolkodnunk, vajon azok a célok, amelyeket a tandíj megszüntetésével szeretnénk elérni, milyen más eszközökkel érhetők el. És különösen azon, hogy a tandíjat hogyan tehetjük az állami költségvetési hiány rövidtávú pótlását szolgáló eszközökből a hosszú távú reformcélok megvalósítását szolgáló eszközzé.